

Συνοφαινόντας υλικές και άυλες εκφάνσεις πολιτισμού: Η γιορτή Τσακώνικης Μελιτζάνας και ο Τσακόνικος χορός στο Λεωνίδιο Αρκαδίας

Αναστασία Χείλαρη, Μάγδα Ζωγράφου

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια τα φεστιβάλ-γιορτές αποτελούν ένα πεδίο ζωηρού ενδιαφέροντος, προκαλώντας εξαιτίας της συνθετότητάς τους, τη διερεύνησή τους από αρκετούς μελετητές. Η εργασία αυτή, με αφορμή τη γιορτή της «Τσακώνικης Μελιτζάνας», επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο πώς η κοινότητα του Λεωνιδίου μέσα από το συμφυρμό υλικού και άυλου διαχειρίζεται το πολιτιστικό της κεφάλαιο, προωθώντας και προβάλλοντας την ιδιαίτερη δυναμική της ταυτότητάς της στο σύγχρονο αναπτυξιακό περιβάλλον κατά τη διεξαγωγή της γιορτής της «Τσακώνικης Μελιτζάνας». Μια γιορτή «αγροτουρισμού», που αναβιωμένη στο σύγχρονο νεωτερικό πλαίσιο, μετά το χαρακτηρισμό της τσακώνικης μελιτζάνας ως «Προστατευόμενο Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης» (Π.Ο.Π.), προσμετρά είκοσι χρόνια παρουσίας στην περιοχή της Τσακωνιάς. Αν και ο κύριος στόχος των αγροτουριστικών γιορτών είναι η προβολή και προώθηση του υλικού διατροφικού προϊόντος, ο εορτασμός της «Τσακώνικης μελιτζάνας» προβάλλει και την άυλη πολιτισμική κληρονομιά του τόπου μέσα από την τελεστική και γλεντική διαδικασία, όπου προεξάρχει ο Τσακόνικος χορός ως δείκτης ενσάρκωσης ιστορικότητας. Τα ορατά και αθέατα παραδεδομένα της υλικής και άυλης κληρονομιάς, στη γιορτή της «Τσακώνικης μελιτζάνας» συνοφαινόνται, προβάλλοντας τα πλεονεκτήματα του τόπου, καλώντας για μέθεξη στις παραδεδομένες αξίες του τοπικού πολιτισμού.

Λέξεις κλειδιά: Τσακωνιά, γιορτή, φεστιβάλ, μελιτζάνα, παράδοση, άυλος πολιτισμός, υλικός πολιτισμός.

Interweaving the tangible and intangible elements of cultural heritage: The festival of Tsakonian Aubergine and the “*Tsakonikos*” dance in Leonidion – Arcadia

Anastasia Hilari, Magda Zografou

Abstract

In recent years, celebrations-festivals have been a field of vivid interest for the scholars, inspiring and leading them to explore their complexity. On the occasion of Tsakonian aubergine (also known as “*Tsakonikis melitzanas*”) celebration, this interest focuses on how the community in Leonidio, through an amalgam of tangible and intangible elements, deals with its cultural capital, promoting and highlighting the particular dynamics of its identity in the modern developmental environment. It is an “agrotourism” feast which is reviving in a modern context and already counts 20 years of presence in the area of Tsakonia, after the characterization of Tsakonian aubergine as a Protected Product of Designation of Origin (PDO). Although the main goal of agrotourism festivals is to promote and highlight the tangible food product, it also aims at promoting and highlighting the intangible cultural heritage of the area through the telestic and festive process, where “*Tsakonikos*” dance stands out as an indicator of embodied historicity. The visible and invisible traditions of the local culture interlace in this festival in order to show the local merits and invite the visitors to commune the traditional values of the local cultural history.

Keywords: *Tsakonia*, celebration, festival, aubergine, tradition, intangible heritage, material culture.

Η προβληματική

Η ιδέα της πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO είχε συνδεθεί με τον υλικό πολιτισμό, όπως τα έργα τέχνης, τα μνημεία καθώς και οι χώροι με ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική, επιστημονική, εθνολογική - ανθρωπολογική αξία.¹ Η ιδέα αυτή διευρύνεται τα τελευταία χρόνια και από το 2003 με τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, επικεντρώνεται και σε άυλες εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού, όπως πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές καθώς και εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα σε συνδυασμό με τους αντίστοιχους πολιτιστικούς χώρους. Οι εκφάνσεις αυτές μεταβιβαζόμενες από γενιά σε γενιά παρέχουν στις κοινωνικές ομάδες μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας και βρισκόμενες σε διαρκή διάλογο με το κοινωνικό γίνεσθαι, αναγνωρίζονται από τις κοινωνικές ομάδες ή και τα άτομα ως συστατικά χαρακτηριστικά της πολιτισμικής τους κληρονομιάς.²

Στη σύγχρονη ερευνητική πρακτική για την πολιτιστική κληρονομιά, η ανθρωπολογική οπτική προτείνει να την προσεγγίσουμε ως ένα «κοινωνικό σύνολο» (*social ensemble*) αποτελούμενο από πολλές, διαφορετικές, πολύπλοκες και αλληλοεξαρτώμενες εκφάνσεις που αντανακλούν τη διαφορετικότητα. Επειδή αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης ζωής, συνιστούν ένα «κοινωνικό αγαθό που μπορεί να συνεισφέρει στην πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη και στη βελτίωση της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος» (Κόνσολα, 2013: 4). Ο προσανατολισμός είναι προς μια ολιστική προσέγγιση των άυλων και υλικών πολιτισμικών εκφάνσεων (Bouchenaki, 2003), αφού και οι δύο μεταφέρουν νοήματα και την ενσαρκωμένη (*embodied*)³ μνήμη των ανθρώπων.

Οι ανθρωπολόγοι συμφωνούν ότι οι πολιτισμοί δεν είναι απλά συσσώρευση πραγμάτων και ανθρώπων αλλά είναι περισσότερο κατανοητοί μέσα από μια σειρά διαδικασιών, όπου νέες και παλιές πρακτικές έχουν υιοθετηθεί και προσαρμοστεί μέσα σ' ένα πολιτιστικό σύστημα. Αυτή η διαδικασία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια μορφή «έργου» («*work*»), που συντελεί στη δημιουργία πολιτισμού (Harrison, 2010: 243). Κατά τον Appadurai (1996 [2001]), η πολιτιστική κληρονομιά συνιστά ένα κομμάτι ενός πολιτιστικού «έργου» που παράγουν οι κοινωνίες, δημιουργώντας έτσι μία αίσθηση τοπικότητας, κοινότητας και ταυτότητας στο παρόν. Στις σχετικές εργασίες του συζητούνται οι τρόποι με τους οποίους η κοινότητα χρησιμοποιεί και τα δύο – και την άυλη πολιτιστική της κληρονομιά, αλλά και τις κοινωνικές πρακτικές – σαν ένα «*part of the work*». Συζητώντας για το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται ένα αγαθό, ο ίδιος συγγραφέας (1986) εστιάζει στο κοινωνικό περιβάλλον, σημειώνοντας ότι τα προϊόντα/αγαθά έχουν «κοινωνική ζωή» με σημαντική οικονομική, πολιτική,

¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (Venice Charter, 1964) και Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (World Heritage Convention, 1972).

² Βλ. σχετικά και: www.unesco.org/culture/ich/en και <http://unesco-hellas.org/politismos/ayli-politistiki-klironomia/> και www.ayla.culture.gr

³ Ο όρος έχει αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα με τους όρους «ενσάρκωση» (βλ. Geertz, 2003) αλλά και «ενσωμάτωση» (βλ. Cowan, 1998).

συμβολική και γενικότερα πολιτισμική σημασία στην κοινωνία. Υποστηρίζει ότι ένα αγαθό, κάτι δηλαδή που φτιάχνεται για να πουληθεί, μπορεί να φέρει κοντά ανθρώπους από διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα που μοιράζονται μόνο ένα *minimum* κατανόησης. Τα πράγματα περνούν από διάφορες φάσεις και, σε αυτήν την πορεία, το νόημά τους εγγράφεται στη μορφή, στις χρήσεις και στις τροχιές τους. Μέσα από την ανάλυση αυτών των τροχιών, σύμφωνα με το συγγραφέα, μπορούν να ερμηνευθούν οι ανθρώπινες συναλλαγές, έστω και αν η σημασία των αντικειμένων αποδίδεται από τους ανθρώπους, είναι τα αντικείμενα «εν κινήσει» που φωτίζουν το ανθρώπινο και κοινωνικό τους περιεχόμενο (Appadurai, 1986: 5).

Παράλληλα και με έμφαση στην κυκλοφορία των αντικειμένων, ο Korytoff (1986) προτείνει μια μεθοδολογία προσέγγισης, την οποία αποκαλεί «πολιτιστική βιογραφία των αντικειμένων». Θεωρεί, επίσης, ότι τα εμπορεύματα δεν εξαντλούν τη βιογραφία τους στην εμπορευματική τους φάση, αλλά έχουν και αυτά ιστορίες ζωής και, με την παρακολούθηση της κοινωνικής τους κυκλοφορίας, μπορούμε να διαμορφώσουμε μια συνολική εικόνα της συγκεκριμένης κοινωνίας (πρβ. Σκιαδά, 1992). Την άποψη του Korytoff αποδέχεται και η Μπάδα (1996), σημειώνοντας ότι η προσέγγιση αυτή, δίνοντας έμφαση στην ολική τροχιά ενός αντικειμένου από την παραγωγή στη διανομή και κατανάλωση, περιορίζει την ανάλυση της ιστορικής πραγματικότητας ως ολότητας. Αν και συμβάλλει σε ένα βαθμό στην ανίχνευση της αθέατης κοινωνικής αξίας των αντικειμένων (προϊόντα, εμπορεύματα, αγαθά κ.λπ.), δεν προσμετρά τη φύση των παραγωγικών σχέσεων και δυνάμεων από τις οποίες προκύπτουν οι κοινωνικές σημασίες και λειτουργίες τους.

Σε αυτήν την κατεύθυνση κινείται και ο Στέλιος Παπαδόπουλος, υποστηρίζοντας, ότι ο υλικός πολιτισμός «είναι διαφορετικός τρόπος θεώρησης του ιστορικού φαινομένου» (1994: 216). Κατά τον συγγραφέα, αν και η σημασία των τεχνημάτων βρίσκεται στις κοινωνικές σχέσεις, είναι σκόπιμο να εκκινήσουμε αρχικά από τα πράγματα, τα τεχνήματα, όπως ύλες, εργαλεία, πείρα, ενέργεια, παραγωγή, μεταποίηση και ακολούθως στο οικονομικό (κατανομή προϊόντος, επικοινωνίες, μεταφορές, αγορά) και κοινωνικό, ανιχνεύοντας έτσι τα αποσιωπούμενα του πυκνού δικτύου των ανθρώπινων σχέσεων που εξυφαίνονται γύρω από αυτό.

Ένα παράδειγμα αυτής της μορφής πολιτιστικών έργων που έχουν αναληφθεί από τις κοινότητες, για να παράγουν τις κοινωνικές σχέσεις που ενυπάρχουν σε έναν πολιτισμικό χώρο, είναι τα φεστιβάλ (Harrison, 2010). Οι άνθρωποι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ επιβεβαιώνουν τη σχέση τους με τον άλλο μέσα από μια σειρά δραστηριοτήτων. Επιπλέον, θεμελιώνεται μέσα από τις πολιτισμικές πρακτικές μια αίσθηση του ανήκειν σε μία κοινότητα και μια αίσθηση τοπικότητας (*locality*). Όπως επισημαίνει ο Appadurai, ο όρος «*locality*» παραπέμπει σε μια σχεσιακή παρά σε μια χωρική αντίληψη, όπου ο τόπος δεν είναι ο τόπος που ζουν οι άνθρωποι της κοινότητας, αλλά ο χώρος που αισθάνονται ότι τους ενώνει με τους άλλους. Η σύνδεση αυτών των τόπων με το παρελθόν τους δίνει μεγαλύτερη νομιμότητα στο παρόν.

Με βάση την παραπάνω προβληματική, η εργασία αυτή, με αφορμή τη γιορτή της Τσακωνικής Μελιτζάνας, επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο πώς η κοινότητα του Λεωνιδίου, μέσα από το συμφυρμό υλικού και άυλου, διαχειρίζεται το πολιτιστικό της κεφάλαιο, προωθώντας και προβάλλοντας την ιδιαίτερη δυναμική της ταυτότητάς της στο σύγχρονο αναπτυξιακό περιβάλλον κατά τη διεξαγωγή της γιορτής της «Τσακωνικής Μελιτζάνας». Μια γιορτή «αγροτουρισμού», που αναβιωμένη στο σύγχρονο νεωτερικό πλαίσιο, μετά το χαρακτηρισμό της τσακωνικής μελιτζάνας ως «Προστατευόμενο Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης» (Π.Ο.Π.), προσμετρά είκοσι χρόνια παρουσίας στην περιοχή της Τσακωνιάς.

Την τελευταία δεκαετία, τη γιορτή αυτή επεκτείνει και επιτείνει η διοργάνωση στο Λεωνίδιο του διεθνούς φεστιβάλ «Μελιτζάζ». Αν και οι δύο εορτασμοί αποσκοπούν στην προβολή και προώθηση της τοπικής ταυτότητας, διαφοροποιούνται αισθητά ως προς τον τόπο, τον τρόπο διεξαγωγής και τους επιμέρους στόχους. Και αυτό επιβεβαιώνεται από τους ίδιους τους Λεωνιδιώτες οι οποίοι αντέδρασαν έντονα κατά τη διάρκεια της εικοσάχρονης γιορτής, όταν για μια χρονιά ο δήμος δεν προέβη στην υλοποίησή της.

Ο τύπος και το προϊόν

Από το 1996 και κάθε χρόνο, το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου, στο γραφικό λιμανάκι της Πλάκας, διοργανώνεται από τον δήμο (Λεωνιδίου παλαιότερα και νυν δήμο Νότιας Κυνουρίας) με τη συμβολή του αγροτικού συνεταιρισμού «Άγιος Λεωνίδα» και συμπαραστάτη την περιφέρεια, η Γιορτή Τσακωνικής Μελιτζάνας. Μια γιορτή που στοχεύει στην ανάδειξη, υποστήριξη και προστασία της περίφημης τσακωνικής μελιτζάνας, ενός ιδιαίτερου προϊόντος που καλλιεργείται στο Λεωνίδιο και έχει χαρακτηριστεί ως προϊόν «Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης» (Π.Ο.Π.) από την Κομισιόν το Μάρτη του 1996,⁴ κατοχυρώνοντας έτσι στους παραγωγούς του Λεωνιδίου την αποκλειστική καλλιέργεια της συγκεκριμένης ποικιλίας μελιτζάνας με βάση την τήρηση αυστηρών προδιαγραφών παραγωγής.

Η Πλάκα είναι το επίγειο του Λεωνιδίου, που απέχει 4 χλμ. από την πόλη του Λεωνιδίου. Εκεί βρίσκεται και ο ναός του Αγίου Λεωνίδα («Άγιε Λήδι», στα τσακωνικά), απ' τον οποίο εικάζεται ότι πήρε το όνομα του το Λεωνίδιο με την εγκαθίδρυση του χριστιανισμού.⁵ Το Λεωνίδιο, είναι πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας από το 1845 και βρίσκεται στη Ν.Α. Αρκαδία. Είναι μια κωμόπολη τεσσάρων περίπου χιλιάδων (4.000) κατοίκων που χαρακτηρίζεται για την τοπική

⁴ Η απόφαση της Κομισιόν για την εισαγωγή της τσακωνικής μελιτζάνας στη λίστα με τα 317 προϊόντα ΠΟΠ, 9 εκ των οποίων ελληνικά, ελήφθη μετά από εμπειριστατομένη εισήγηση του τότε δημάρχου Λεωνιδίου Δημήτρη Τσιγκούνη.

⁵ Για την ονομασία του Λεωνιδίου βλ. σχετικά: Οικονόμου (1870), Ζαρβάνος (1881), Βαγενάς (1969 & 1971).

αρχιτεκτονική της. Το 1977 αναδείχτηκε σε «παραδοσιακό οικισμό» και το 2010, με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού, χαρακτηρίστηκε ως «ιστορικός τόπος».⁶

Το Λεωνίδιο αποτελεί επιπρόσθετα το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής γνωστής ως Τσακωνιά, που περιλαμβάνει εννέα χωριά και δύο οικισμούς. Αναφορικά με την καταγωγή των Τσακόνων, οι μελετητές θεωρούν ότι η περιοχή κατοικείται από Δωριείς με δεδομένη τη διατήρηση μέχρι και σήμερα της τσακωνικής γλώσσας, ενός τοπικού γλωσσικού ιδιώματος που έχει τις ρίζες του στην αρχαία δωρική⁷. Ανάμεσα στην πόλη και την παραλία βρίσκεται ο υψηλής γεωργικής παραγωγικότητας κάμπος του Λεωνιδίου, εκτάσεως περίπου 6.000 στρεμμάτων όπου παράγονται όλα σχεδόν τα αγαθά σε αφθονία, εσπεριδοειδή, κηπευτικά, καθώς και ελιές. Το λιμάνι της Πλάκας γέμιζε με προϊόντα που έφευγαν για τη λαχαναγορά του Πειραιά με καϊκία, μιας και μέχρι το 1958 που άνοιξε ο χερσαίος δρόμος προς το Άργος και την Τρίπολη, η επικοινωνία πραγματοποιούνταν μέσω θαλάσσης.

Η μελιτζάνα⁸ καλλιεργείται στον εύφορο κάμπο του Λεωνιδίου,⁹ που κατά την αρχαιότητα αναφερόταν ως «Διονύσου κήπος», από τον 12ο-13ο αιώνα.¹⁰ Η σπάνια εδαφολογική σύσταση του Λεωνιδιώτικου κάμπου και ο πλούσιος υδροφόρος ορίζοντας, σε συνδυασμό με την προστασία που παρέχει ο κοκκινόβραχος από τον βοριά και τη θαλασινή αύρα, δημιουργεί ένα εξαιρετικό μικροκλίμα. Αν σε αυτόν τον «επίγειο παράδεισο» προσθέσουμε και τις άοκνες φροντίδες των ντόπιων αγροτών- παραγωγών,¹¹ τον μόχθο και τις προσπάθειες αιώνων, που από γενιά σε γενιά μεταδίδουν το μεράκι για τη συγκεκριμένη καλλιέργεια, τότε το αποτέλεσμα είναι ένα εξαιρετικό και μοναδικό σε γεύση προϊόν,¹² ένα προϊόν- σύμβολο για τους ντόπιους, που απόκτησε *brand name*. Οι ίδιοι λένε: «Η Τσακωνική μελιτζάνα είναι η γη μας, είναι ο τόπος μας, η ιστορία μας, οι αναμνήσεις και οι κόποι μας...».

⁶ Ως ιστορικός τόπος χαρακτηρίζεται ένας οικισμός του οποίου τα μορφολογικά, πολεοδομικά, αρχιτεκτονικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά, καθώς και το σύνολο του κτιστού περιβάλλοντος έχουν διατηρηθεί σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτα (Νόμος 1469/50).

⁷ Για το τσακωνικό γλωσσικό ιδίωμα βλ. ενδεικτικά: Δέφνερ, 1881, 1923· Λεκκός, 1920· Κωστάκης, 1959, 1961, 1986-1987· Βέης, 1961· Βαγενάς, 1971· Ρωμαίος, Κ.Α., 1955, 1974· Πετάκος, 2003).

⁸ Η μελιτζάνα είναι ένα ποώδες φυτό με πατρίδα την Ινδία, ενώ έχει καλλιεργηθεί από τους προϊστορικούς ακόμα χρόνους στην Κίνα και την Κεντρική Ασία. Οι Άραβες την έφεραν στην Ευρώπη μαζί με άλλες καλλιέργειες τον 12ο-13ο αιώνα. Φαίνεται ότι το ιταλικό της όνομα «*melanzana*» προέρχεται από το λατινικό «*mala insana*» που σημαίνει «τρελό μήλο».

⁹ Ανάμεσα στην πόλη και την παραλία βρίσκεται ο υψηλής γεωργικής παραγωγικότητας κάμπος του Λεωνιδίου, εκτάσεως περίπου 6.000 στρεμμάτων. Ο κάμπος θεωρείται ότι είναι «το δώρο του Θεού» στην περιοχή, αφού είναι γνωστός σε όλη την Ελλάδα για την παραγωγή εύγευστων προϊόντων αλλά και την πρόωμη υπαίθρια καλλιέργεια πολλών φρούτων και λαχανικών. Στην εύφορη κοιλάδα παράγονται όλα σχεδόν τα αγαθά σε αφθονία, εσπεριδοειδή όπως манταρίνια, πορτοκάλια, λεμόνια, ελιές και διάφορα κηπευτικά, όπως ντομάτες, μελιτζάνες, αγγούρια, μαρούλια, φασόλια. Ονομαστά ήταν τα «νερουλά» αγγούρια και οι «κοντούλες» του Λεωνιδίου, που όμως αντικαταστάθηκαν στην πορεία του χρόνου από άλλες πιο αποδοτικές καλλιέργειες. Η καλλιέργεια της μελιτζάνας στην περιοχή χάνεται στο βάθος του χρόνου.

¹⁰ Βλ. Ντίκευ & Τροχάνης, 2010: 110.

¹¹ Βλ. σχετικά www.pelopexpro.com/products_el/tsakonian_aundergines (προσπελάστηκε στις 21-2-2017).

¹² Η τσακωνική μελιτζάνα έχει επίμηκες σώμα με μώβ χρώμα με ραβδώσεις και γυαλιστερή φλούδα και χαρακτηρίζεται από γλυκιά γεύση και φρουτώδες άρωμα. Σήμερα, η ποικιλία της τσακωνικής μελιτζάνας καλλιεργείται σε 800 περίπου στρέμματα και η παραγωγή της αγγίζει τους 6.000 τόνους.

Ο γιορτασμός της «Τσακόνικης μελιτζάνας»

Η μελιτζάνα γιορταζόταν στο Λεωνίδιο συνδεδεμένη με την έναρξη της θερινής περιόδου. Συγκεκριμένα η γιορτή των Αγίων Αποστόλων, που τελούνταν σε ένα ξωκλήσι που βρίσκεται στην περιοχή Λάκκος δίπλα στην παραλία και πανηγύριζε στις 30 Ιουνίου, ήταν ταυτόχρονα και μια γιορτή για τη μελιτζάνα. Αρχικά, ο εορτασμός γινόταν στην αυλή της εκκλησίας και μετέπειτα στις διπλανές ταβέρνες. Από πληροφορητές μαθαίνουμε ότι των Αγίων Αποστόλων το κύριο φαγητό ήταν πάντα κρέας με μελιτζάνες και ένας πρώην δήμαρχος μας ανέφερε ότι είχε πέσει στην αντίληψή του μια φωτογραφία από τους Αγίους Αποστόλους με ένα κοριτσάκι με μία κορδέλα που έγραφε Miss Μελιτζάνα. Η γιορτή αυτή με το πέρασμα του χρόνου ατόνησε. Όταν το 1996 η μελιτζάνα Λεωνιδίου έγινε «Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης» (Π.Ο.Π.) από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τότε ξεκινά στην Πλάκα ένα νέο τελεστικό και γλεντικό γεγονός.

Η επιλογή του λιμανιού δεν ήταν τυχαία. Το λιμάνι της Πλάκας διαθέτει σπάνια ομορφιά και γραφικότητα και παράλληλα αποτέλεσε το χώρο συγκέντρωσης των προϊόντων για τη μεταφορά τους στις μεγάλες αγορές με καϊκία. Χαρακτηριστικά ο σημερινός δήμαρχος Χ. Λυσίκατος στην περσινή γιορτή ανέφερε: «Από το επίνειο του Λεωνιδίου, το λιμάνι της Πλάκας, από το πάλαι ποτέ κομμάτι της εξωστρέφειας του φωνάζει δυνατά “ακούστε την ιστορία μου”... Σ’ αυτό το λιμάνι έσμιζαν και τα δύο βασικά στοιχεία του τόπου μας, η αγροτική παραγωγή και οι θαλάσσιες μεταφορές. Η γη και η θάλασσά μας. Σ’ αυτές χρωστάμε την πρόοδο του τόπου μας. Αυτές διαμόρφωσαν την ιστορία και τον πολιτισμό μας, που σήμερα με περηφάνια προβάλλουμε».

Πρόκειται θα λέγαμε για μια νεοπαραδοσιακή επιτέλεση (*neo-traditional performance*),¹³ για έναν μετασχηματισμό της παλιότερης γιορτής, εφόσον τελείται σε ένα νέο περιβάλλον και κάτω από τις νέες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Είναι δεδομένο, άλλωστε, ότι το παρελθόν ενυπάρχει στο παρόν και τα παραδεδομένα μετασχηματιζόμενα στο πέρασμα του χρόνου μπορεί να εμπλουτίζονται με νέες λειτουργίες και σημασίες, διατηρούν, όμως, τον πρωτογενή πυρήνα τους (Ζωγράφου, 2003: 236, 238). Έχει υποστηριχτεί από αρκετούς μελετητές ότι «οι τοπικές ποικιλίες συνιστούν ένα σημαντικό κεφάλαιο της αγροτικής βιοποικιλότητας και όταν αξιοποιούνται από τις τοπικές κοινωνίες, μπορούν να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και του πολιτισμού».¹⁴

Η γιορτή περιλαμβάνει διαγωνισμό μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής με βασικό υλικό τη μελιτζάνα, όπου λαμβάνουν μέρος ερασιτέχνες και επαγγελματίες μάγειροι, ενώ οι επισκέπτες μπορούν να γευτούν τη μελιτζάνα σε πολλούς συνδυασμούς, είτε ως φαγητό είτε ως γλυκό. Επιπλέον, λειτουργεί υπαίθρια αγορά με προϊόντα από τον κάμπο του Λεωνιδίου και εκθέσεις φωτογραφίας σχετικές με την καλλιέργεια της μελιτζάνας, τη συσκευασία και τη μεταφορά από τους ντόπιους

¹³ Σχετικά με τον όρο «neo-traditional performance», βλ. Kringelbach, 2013.

¹⁴ Βλ. 4η Επιστημονική Συνάντηση «Τοπικές ποικιλίες- Τοπικοί πολιτισμοί- Τοπικές οικονομίες στην περίοδο της κρίσης» (Γεωπονικό Πανεπιστήμιο). Προσπελάστηκε στις 8-6-2017, από το www2.aau.gr/el/news.../4i-epistimoniki-synantisi-gia-tis-topikes-kai-gigeneis-poikilies

αγρότες. Στα πλαίσια της γιορτής τιμώνται επίσης παραγωγοί που βοήθησαν στη διάδοση αυτού του τοπικού προϊόντος στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Αναπόσπαστο κομμάτι της γιορτής αποτελούν οι χοροί του τόπου που παρουσιάζονται από το τοπικό χορευτικό συγκρότημα με τις τοπικές φορεσιές και στη συνέχεια όλος ο κόσμος μπαίνει στο χορό με το γλέντι να κρατά μέχρι αργά το βράδυ.

Η δημοτική αρχή αναλαμβάνει τη διαχείριση της γιορτής, καλώντας για συμμετοχή με επίσημες ανακοινώσεις. Παραθέτω παρακάτω τη 15^η και 18^η ανακοίνωση του δήμου.

Σας προσκαλούμε όλους στη μεγάλη αυτή γιορτή, για να τιμήσουμε τις παραδόσεις μας, τη φύση και τη μαγειρική τέχνη, στην Πλάκα Λεωνιδίου, με παραδοσιακούς χορούς, διαγωνισμό γευσιγνωσίας, χορό και τραγούδι από τον Γιώργο Δαλιάνη και την ορχήστρα του, με παραδοσιακό, λαϊκό και έντεχνο πρόγραμμα. Γευτείτε και απολαύστε τοπικά εδέσματα με βάση την Τσακωνική Μελιτζάνα Λεωνιδίου! Σάββατο 25 Αυγούστου 2012 Πλάκα Λεωνιδίου.¹⁵

και ως προς τη 18^η:

Ο Δήμος Νότιας Κυνουρίας με τη συμβολή της Περιφέρειας Πελοποννήσου θα πραγματοποιήσει την 18^η Γιορτή Τσακωνικής Μελιτζάνας, το Σάββατο 27 Αυγούστου 2016, στο λιμάνι της Πλάκας Λεωνιδίου. Πρόκειται για μια σπουδαία γιορτή- θεσμό της περιοχής μας, μια γιορτή με αφετηρία το 1996, που φέτος το 1026 φτάνει σε μια διαδρομή 20 ετών στο πέραςμα του χρόνου. Μια εικοσαετία με όμορφες και αλησμόνητες στιγμές αλλά και δυσκολίες τοπικές και εθνικές. Η γιορτή αυτή αποτελεί ορόσημο της περήφανης αγροτιάς μας και του εύφορου λεονιδιώτικου κάμπου, αναδεικνύει και υποστηρίζει την περίφημη τσακωνική μελιτζάνα, το ιδιαίτερο αυτό προϊόν που καλλιεργείται στο Λεωνίδιο. Έχει χαρακτηριστεί ως Προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) από το Μάρτη του 1996, κατοχυρώνοντας στους παραγωγούς του Λεωνιδίου την αποκλειστικότητα καλλιέργειας της συγκεκριμένης ποικιλίας μελιτζάνας υπό την τήρηση αυστηρών προδιαγραφών παραγωγής. Το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει: διαγωνισμό μαγειρικής με φαγητά και γλυκά με βάση την τσακωνική μελιτζάνα, ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς από το Χορευτικό συγκρότημα Λεωνιδίου, μουσικά δρώμενα, συναυλία Διονυσίου-Μπιθικώτση, κέρασμα εδεσμάτων με βάση τη μελιτζάνα, λειτουργία υπαίθριας αγοράς με τοπικά προϊόντα, έκθεση φωτογραφίας των 20 ετών πραγματοποίησης της γιορτής. Σας προσκαλούμε να τιμήσετε με την παρουσία σας αυτήν την επετειακή Γιορτή Τσακωνικής Μελιτζάνας, τη Γιορτή του κάμπου, των αγροτών, της ιστορίας μας.¹⁶

Η Γιορτή της «Τσακωνικής Μελιτζάνας» ως μια Γιορτή αγροτουρισμού¹⁷ και μια Γιορτή της Ελληνικής Γης, αποτελεί ένα γεγονός με ιδιαίτερη σημασία για τους ανθρώπους του τόπου και έχει χαρακτηριστεί ως «Γιορτή του κάμπου των αγροτών και της τοπικής ιστορίας». Ήδη από το 2010 έχει ενταχθεί μαζί με άλλα 13 προϊόντα στις «Γιορτές Ελληνικής Γης» από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Στη σχετική ιστοσελίδα αναγράφεται: «Μια νέα αναπτυξιακή προοπτική για τα τοπικά προϊόντα [...] μέσα από το δίκτυο Γιορτών Ελληνικής Γης, που προβάλλουν τα τοπικά

15 Για τη 15η γιορτή τσακωνικής μελιτζάνας, βλ. www.notiakynouria.gov.gr/anakoinoseis/15η-γιορτή-τσακωνικής-μελιτζάνας/ (Προσπελάστηκε στις 21-2-2017).

16 Για τη 18η γιορτή τσακωνικής μελιτζάνας, βλ. www.leonidion.gr > Εκδηλώσεις > Επικαιρότητα > Λεωνίδιο > Φεστιβάλ Μελιτζάνας (Προσπελάστηκε στις 21-2-2017).

17 Οι Γιορτές Αγροτουρισμού, σύμφωνα με την ΠΑΣΕΓΕΣ, «αποτελούν έναν επιτυχημένο θεσμό μέσα από τις οποίες προβάλλονται τα τοπικά και παραδοσιακά προϊόντα ενώ... πολιτιστικά γεγονότα τις πλαισιώνουν και αναδεικνύουν τα μοναδικά στοιχεία που συναπαρτίζουν την ταυτότητα της περιοχής»: www.paseges.gr/el/.../Xekinhsan-oi-Giortes-Ellhnikhs-Ghs-apo-thn-Nea-Mhhaniwna - (Προσπελάστηκε στις 8-7-2017). Επίσης, βλ. Μοίρα, 2004: 260-270.

προϊόντα και αναδεικνύουν τη Μεσογειακή διατροφή [...]. Τα προϊόντα Ελληνικής Γης μπορούν να γίνουν οι καλύτεροι πρεσβευτές της χώρας μας και εκπρόσωποι της Μεσογειακής διατροφής στις Διεθνείς αγορές [...]».¹⁸

Η μελιτζάνα είναι ένα υλικό προϊόν και, όπως σημειώνει η Οικονόμου (2014: 57) για τα διατροφικά προϊόντα, «από απλό μέσο βιολογικής επιβίωσης γίνεται δια-τροφή, ένας σύνθετος τρόπος κοινωνικής και πολιτισμικής έκφρασης». Μέσα από τη χρήση της εκφράζονται σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους και ανάμεσα σε ανθρώπους και πράγματα. Κάτω από αυτήν την οπτική, η διατροφή, δεν περιλαμβάνει μόνο την κατανάλωση του κάθε διατροφικού προϊόντος, αλλά υπάρχει μια αλυσίδα που ξεκινά από την παραγωγή, επεκτείνεται στη μεταποίηση και τη διακίνηση και καταλήγει στην κατανάλωση. Η παραγωγή, όπως υποστηρίζει ο Καραμανές (2016: 71), επηρεάζεται από τα οικολογικά και κλιματικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής και σχετίζεται με την κοινωνική συγκρότηση της ομάδας που παράγει το συγκεκριμένο προϊόν και την τοπική οικονομία, ενώ οι τρόποι και τα μέσα μεταφοράς των προϊόντων που χρησιμοποιούνται καθώς και τα εμπορικά δίκτυα σχετίζονται με την ιστορική και τεχνολογική εξέλιξη των διαφόρων κοινωνιών. Έτσι, μέσω της διατροφής δηλώνεται η ταυτότητα των ανθρώπων, η πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα, αλλά και οι πολλαπλές σχέσεις της τοπικής κοινωνίας και του τρόπου που αυτή συνδέεται με την ευρύτερη κοινωνία, οι επιρροές τους και γενικότερα η πορεία τους μέσα στο χρόνο (βλ. Πολυμέρου- Καμηλάκη, 2000· Καραμανές, 2016: 59-81· Μερακλής, 2004: 119-127).

Στο πλαίσιο αυτό, μέσα από τη γιορτή της «Τσακωνικής μελιτζάνας», προβάλλεται η παραδοσιακή καλλιέργεια που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά μέσα από οικολογικούς τρόπους αξιοποίησης των φυσικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού, μεταφέροντας τις βιωμένες αξίες της συνεργασίας και αλληλεγγύης ανάμεσα στους παραγωγούς. Η συμβολή του αγροτικού συνεταιρισμού είναι ουσιαστική, στοχεύοντας στη συσπείρωση των παραγωγών αλλά και στην προβολή και προώθηση του προϊόντος στο ευρύ κοινό, ως ένα σημαντικό κομμάτι της τοπικής κουλτούρας. Και, όπως αναφέρει η Μάργαρη (2016), λειτουργεί ως σήμα κατατεθέν και αποτελεί «χαρακτηριστικό παράδειγμα υπερτοπικού γεγονότος-συμβόλου» που μεταβολίζει το τοπικό σε υπερτοπικό.

Η Γιορτή της «Τσακωνικής Μελιτζάνας», που αναδεικνύεται ως κορυφαία εκδήλωση του καλοκαιριού για τους ντόπιους, συνδυάζει τη γαστρονομική απόλαυση με την παραδοσιακή αίσθηση γιορτής με «ένα παραδοσιακό πανηγύρι» (Δικαίος, 2010: 126). Συνδυάζει όχι μόνο εκδηλώσεις αφιερωμένες στη γαστρονομία προβάλλοντας την Τσακωνική μελιτζάνα, αλλά συνυφαίνεται και με άυλες εκφάνσεις, όπως η τσακωνική χορευτική παράδοση, προβάλλοντας την τοπική παράδοση και τη δυναμική ιστορική της πορεία σε εαυτούς αλλά και στους άλλους, επισκέπτες από άλλα μέρη της Ελλάδας ή ξένους τουρίστες (πρβ. Βαρβούνης, 2013: 35-36).

¹⁸ Βλ. σχετικά: www.agrotipos.gr/mobile.asp?mod=articles&id=59153 (Προσπελάστηκε στις 8-6-2017).

Με αναφορά στις χορευτικές πρακτικές που λαμβάνουν χώρα στη Γιορτή της «Τσακωνικής μελιτζάνας», μπορούμε να διακρίνουμε δύο φάσεις: αρχικά την παραστασιακή-χορευτική επιτέλεση και στη συνέχεια τη γλεντική. Στην πρώτη περίπτωση, αγόρια και κορίτσια του Χορευτικού Ομίλου Λεωνιδίου¹⁹ στοχεύουν αρχικά στην παρουσίαση του χορευτικού ρεπερτορίου της περιοχής. Το τοπικό μουσικοχορευτικό ρεπερτόριο με προεξάρχοντα τον Τσακωνικό χορό, που είναι συνδεδεμένος με την ιδιαίτερη κουλτούρα της κοινότητας αλλά και την ιστορία της στον τόπο και το χρόνο, προβάλλοντάς την σε δικούς και ξένους. Αν και ο χορός ελάχιστα έως καθόλου συνοδεύεται από τραγούδι της τσακωνικής διαλέκτου, οι συνειρμοί των ντόπιων είναι εμφανείς κατά την τέλεση ή τη θέασή του. Οι θεατές, ντόπιοι και ξένοι, συνωστιάζονται γύρω από τον χώρο παρουσίασης- επιτέλεσης των χορών, προκειμένου να απολαύσουν το θέαμα.

Σε μια εξέδρα που έχει στηθεί στον χώρο φιλοξενείται η ορχήστρα, αποτελούμενη από ντόπιους ή και από γνωστούς πανελλήνιους εμβέλειας οργανοπαίχτες. Η είσοδος των χορευτών στη «σκηνή» γίνεται κάθε χρόνο και με διαφορετικό τρόπο, πάντα με τις υποδείξεις του Λεωνιδιώτη σκηνοθέτη Τάσου Μπιρσίμ, που έχει την όλη επίβλεψη της συγκεκριμένης γιορτής. Άλλοτε μπαίνουν στο λιμάνι με καϊκι, άλλοτε τραγουδώντας, άλλοτε κρατώντας στα χέρια τους δάδες κ.λπ., ντυμένοι με την τοπική φορεσιά, τον τζουμπέ οι γυναίκες και τη φουστανέλα οι άντρες, ξεκινώντας τη γιορτή με τον Τσακωνικό χορό, «διαχρονικό» σύμβολο της ταυτότητας του τόπου.

Ο Τσακωνικός χορός, ως ζωντανό ακόμα κομμάτι της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου, είναι για τους Τσακωνες «ο δικό νόμο χορέ» (δηλ. ο δικός μας χορός), που «κυλά στο αίμα» τους και τους προμηθεύει μια «έννοια πρόκλησης υπερηφάνειας», διάκρισης και γοήτρου. Ο Τσακωνικός χορός είναι γνωστός και αρκετά δημοφιλής στον ελληνικό χώρο εξαιτίας και της ένταξής του στα σχολικά προγράμματα. Τα μορφικά χαρακτηριστικά του χορού, όπως το «λαβυρινθιακό σχήμα»,²⁰ δηλ. οι οφιοειδείς και σπειροειδείς σχηματισμοί²¹ και ο παιωνικός ρυθμός,²² σε συνδυασμό με το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα της Τσακωνιάς που, κατά τους μελετητές, παραπέμπει στην αρχαία δωρική διάλεκτο και την ιστορικότητα του τόπου, συνέβαλλαν στην ένταξή του στο «εθνικό» ρεπερτόριο και στην υποστήριξη και ενίσχυση της σύνδεσής του με το αρχαιοελληνικό παρελθόν (Χείλαρη, 2009· 2014). Εξαιτίας του οφιοειδούς χορευτικού σχήματος και της τσακωνικής διαλέκτου που είχε επενδυθεί παλιότερα το τραγούδι, του προσδόθηκε, ειδικότερα στο πλαίσιο της ελληνοκεντρικής τάσης που χαρακτήρισε τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας (βλ. Ζωγράφου, 2006), ιδιαίτερη αίγλη. Έγινε διαχρονικό τοπικό και εθνικό σύμβολο και αυτό το πολιτισμικό φορτίο, αφομοιωμένο στη συνείδηση των ντόπιων, διατρανώνει τη φωνή της κοινότητας και συσπειρώνει τους Τσακωνες σε μια κοινή αίσθηση και έκφραση του συλλογικού «ανήκειν» (Χείλαρη, 2009). Ο Τσακωνικός χορός,

¹⁹ Ο Χορευτικός Όμιλος Λεωνιδίου ιδρύθηκε το 1986 και αργότερα εντάχθηκε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λεωνιδίου.

²⁰ Για το «λαβυρινθιακό» σχήμα βλ. Ζωγράφου (2003) και Στράτου (1979).

²¹ Για τους οφιοειδείς και σπειροειδείς σχηματισμούς και τους συμβολισμούς τους βλ. Αλεξάκης (2001, 2004).

²² Για τον παιωνικό ρυθμό του Τσακωνικού χορού βλ. ενδεικτικά Καράς (1996) και Μπαζιάνας (1993).

επιπλέον, αποτελεί μια ενσαρκωμένη ιστορικότητα,²³ αφού ενσαρκώνει μέσα από επιλεγμένα κινητικά σχήματα πρότυπα σχέσεων μεταξύ οντοτήτων και διαδικασιών εξωτερικά προς αυτό, και μέσω αυτού η κοινότητα ανακαλεί τους καταγωγικούς μύθους και την ιστορία και διαχειρίζεται το παρελθόν της στο πλαίσιο του παρόντος (Hilari & Zografou, 2016). Ο μυθικός λόγος του Τσακωνικού χορού θα υποστηρίξει την εθνική κληρονομιά στην τελετή λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, όπου οι παρουσιαστές θα τονίσουν: «ο Τσακωνικός χορός από την Πελοπόννησο μας πάει πίσω στην Αριάδνη, το Θησέα και το Μινώταυρο».

Από το ισχύον τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο μόνο αυτός ο συγκεκριμένος χορός θα μετονομαστεί σε Τσακωνικό, προβάλλοντας τον αντίστοιχο γεωγραφικό χώρο και την τοπική ομάδα σε εθνική και διεθνή κλίμακα. Την ονομασία στον χορό δίνει το γεωγραφικό-εθνοτικό κριτήριο και όχι η εκδοχή των φορέων, οι οποίοι συνέδεαν το όνομα με τον στίχο του τραγουδιού. Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι ο «Τσακωνικός» χορός συνδέθηκε μεταγενέστερα με το τραγούδι «Σου 'πα μάνα, πάντρεψέ με σπιτονοικοκύρεψέ με, και στα ξένα μη με δώσεις, μάνα θα το μετανιώσεις...», αν και ο χορός στην Τσακωνιά χορεύεται και με άλλα τραγούδια. Είναι δεδομένο ότι η ξενιτιά είχε σφραγίσει την Τσακωνιά όχι μόνο κατά τον 19ο αιώνα, με την μετάβαση για μια καλύτερη τύχη στην Αμερική, αλλά ιστορικές πηγές αναφέρουν μετοικεσίες Τσακωνών στην Κωνσταντινούπολη ακόμα και από τους μεσαιωνικούς χρόνους (Χείλαρη, 2015). Ο Τσακωνικός χορός εντάχθηκε στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2015²⁴ και δημιούργησε έτσι τις προϋποθέσεις για προβολή και προώθησή του σε υπερτοπική αναγνώριση και καταξίωση. Η τοπική κοινότητα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη του χορού ως ζωντανού μνημείου της ελληνικής και παγκόσμιας κληρονομιάς.

Η γιορτή διανθίζεται και με χορούς από άλλες περιοχές, κυρίως νησιώτικους και λαϊκούς, που παρουσιάζονται από τον Χορευτικό Όμιλο με τη συνοδεία μουσικής από κασέτες αρχικά και αργότερα από CD. Στα πλαίσια της γιορτής παρουσιάζεται και ένα χορευτικό ρεπερτόριο με τραγούδια οικεία στο ευρύ κοινό, που έχουν γίνει γνωστά στο πανελλήνιο με τη φωνή γνωστών καλλιτεχνών. Άλλωστε, έχει επικρατήσει η «αναπαραγωγή» του χορού να γίνεται αποκομμένη από το πλαίσιο που τον παρήγαγε και «αποστεωμένου από την οποιαδήποτε αναφορά στο άμεσο ή έμμεσο περιβάλλον του» (Ζωγράφου, 2003:114), και να στοχεύει κύρια στην παραγωγή θεάματος, στον ενθουσιασμό και στην τέρψη του ακροατηρίου.

Ενδιάμεσα, στο επιτελεστικό και γλεντικό μέρος, γίνεται συνήθως συναυλία από καταξιωμένους καλλιτέχνες. Κατά καιρούς, έχουν συμμετάσχει στη γιορτή «Τσακωνικής μελιτζάνας» γνωστοί καλλιτέχνες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Π. Γαϊτάνο, Γλυκερία, Κ. Κούκα, Χ. Νικολόπουλο, Γ. Ανδρεάτο, Δ. Μπάση, Κωνσταντίνα, Κ. Μακεδόνα, Χατζή, Γ. Μπιθικότση με τον

²³ Για το χορό ως ενσάρκωση των πτυχών των προφορικών παραδόσεων και αντιπροσωπευτικό δείκτη ιστορικότητας βλ. Πατεράκη (2014).

²⁴ www.ayla.culture.gr/?p=426&lang=gr

Διονυσίου, Γ. Κόρο, Π. Λάλεζα, Σ. Δαλιάνη. Αρκετοί από αυτούς χαιρετίζουν τη γιορτή επικαλούμενοι τη δυναμική της υλικής και άυλης κληρονομιάς της Τσακωνιάς.

Στο δεύτερο μέρος, αποτυπώνεται η μουσικοχορευτική παράδοση του τόπου ως ζώσα πραγματικότητα, μια ζωντανή παράδοση, όπου θεατές και χορευτές γίνονται ενιαίο σύνολο με την κοινότητα να συσπειρώνεται σε μια κοινή αίσθηση και έκφραση του συλλογικού «ανήκειν» και να διατρανώνει την παρουσία της στο ιστορικό γίγνεσθαι. Ειδικότερα, κατά την τέλεση του Τσακωνικού χορού, πάνδημη η κοινότητα συμμετέχει, υπενθυμίζοντας στα μέλη της κοινότητας την κοινή κληρονομιά και την πολιτισμική τους συγγένεια, ανατροφοδοτώντας και αναζωπυρώνοντας τη μνήμη, διαπραγματευόμενη τη δυναμική της ιδιαίτερης ταυτότητας και του συλλογικού τους πεπρωμένου.

Σύμφωνα με τη Συρακούλη (2010: 177), τα φεστιβάλ φολκλόρ είναι πολύ σημαντικά για την ίδια την κοινότητα, «συνεισφέρουν στην επικοινωνία της ομάδας και μπορούν να αναπτύξουν την αίσθηση αυτής, γιατί πάνω από όλα αυτά είναι εορτασμός, δηλαδή χαρά και ψυχαγωγία» χωρίς κοινωνικό αποκλεισμό. Μάλιστα, επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους θεωρούν πως η υιοθέτηση και αναπαραστατική μορφή του παρελθόντος αποτελεί ένα συμβολικό μέσο «για τη δημιουργία και διάθρωση των στοιχείων εκείνων που θα οδηγήσουν να ενταχθεί κανείς στο κοινωνικό σύνολο και να υπάρξει σε αυτόν τον κόσμο» (Burtt, 1993: 68).

Η γιορτή ενώνει και καταλύει τα όρια ανάμεσα σε ντόπιους και ξένους, σε νεότερους και γεροντότερους, σε χορευτές και θεατές και όλοι μαζί βιώνουν μια συλλογική εμπειρία. Στο πρώτο μέρος δίνεται η αίσθηση ότι τα πράγματα είναι στατικά, ενώ στο δεύτερο φθάνουν στο γλέντι και, έτσι, «το παρελθόν επεκτείνεται στο παρόν, καταδεικνύοντας πως η πολιτιστική κληρονομιά είναι μια συνεχής και διαχρονική εμπειρία» (Συρακούλη, 2010: 180). Όμως, «μία ‘παράσταση’ ποτέ δεν είναι στατική αλλά συνεχώς ρέουσα, δεν είναι «πράγμα» αλλά διαδικασία, δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα αλλά και όσα έχουν προηγηθεί» (Ζωγράφου & Φιλίππου, 2011: 10). Και για να το θέσουμε, όπως υποστηρίζει ο Schechner (2011: 130), «με αισθητικούς- τελετουργικούς όρους, αυτό που ξεκινά ως θέατρο τελειώνει ως Κοινωνία».

Σχολιασμός: συνοφαινόντας το άυλο με το υλικό

Τα τελευταία χρόνια, τα φεστιβάλ-γιορτές αποτελούν ένα πεδίο ζωντανού ενδιαφέροντος, προκαλώντας, εξαιτίας της συνθετότητάς τους, τη διερεύνησή τους από αρκετούς μελετητές. Ως δημόσιες εκδηλώσεις, που εμπλέκουν διοργανωτές επισκέπτες-τουρίστες και ντόπιους σε σχέσεις διάδρασης, εκλαμβάνονται και ως «πολιτισμικές επιτελέσεις» (Manning, 1983: viii). Ανεξάρτητα από τις διαφορετικές μορφές τους ως τοπικοί ή υπερτοπικοί/διεθνείς εορτασμοί, συνδέονται πάντα με το εορτασμό ενός συγκεκριμένου θέματος ή ειδικού γεγονότος που αφορά στον τόπο, μεταφέροντας μηνύματα σε συντελεστές και επισκέπτες (Μάργαρη, 2016). Εξαιτίας της δράσης σε ένα ενιαίο

σύστημα έκφρασης και αντίληψης, κατά τη διαδικασία της τέλεσης μπορούν να αναδυθούν πρωτότυπες αφηγήσεις και ερμηνείες (*performativity*).²⁵

Ο «γαστρονομικός διατροφικός τουρισμός» έχει αναδειχθεί ως κυρίαρχη τάση των τοπικών κοινωνιών τις τελευταίες δεκαετίες και οι τοπικές αρχές αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο, προκειμένου να αναδειχθούν τα τοπικά προϊόντα. Η διοργάνωση και διεξαγωγή τοπικών γιορτών υπό την αιγίδα του δήμου ή της περιφέρειας αποσκοπεί στην υποστήριξη της τοπικής οικονομίας μέσα από την ενίσχυση της επισκεψιμότητας.²⁶ Ο πρώην δήμαρχος Λεωνιδίου Δ. Τσιγκούνης επισημαίνει για τη γιορτή «Τσακόνικης Μελιτζάνας»: «με τη γιορτή αναδείξεως των προϊόντων μας στηρίζουμε τους παραγωγούς αλλά και προωθούμε και τον τουρισμό [...] μια εκδήλωση που συγκέντρωνε χιλιάδες επισκέπτες από άλλα μέρη με ευνοϊκές επιπτώσεις για την τοπική οικονομία».²⁷

Έτσι, μέσα από την προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής, μπορεί ο τόπος να αναδειχθεί σε υπολογίσιμο τουριστικό προορισμό,²⁸ με δεδομένη την παρατηρούμενη στροφή της τουριστικής ζήτησης σε νέα προϊόντα που εξαιτίας της ποιότητας, της ιδιαιτερότητας και αυθεντικότητά τους μπορούν να προσφέρουν νέες εμπειρίες στους απαιτητικούς τουρίστες (Κόνσολα, 2013).

Αν και ο κύριος στόχος των αγροτουριστικών γενικά γιορτών είναι η προβολή και προώθηση του υλικού διατροφικού προϊόντος, ο εορτασμός της «Τσακόνικης μελιτζάνας» συνοφαινεί δυναμικά το υλικό με το άυλο, το θεατό με το αθέατο, με έμφαση στους δικούς, σε αντίστιξη με τη διεθνική γιορτή του «Μελιτζάζ». Κατ' αρχήν, ο εορτασμός πραγματοποιείται από το 1996 και μέχρι σήμερα κατά τον μήνα Αύγουστο και όχι τον μήνα Ιούνιο που τελούνταν αρχικά, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στους Λεωνιδιώτες που κατοικούν εκτός Λεωνιδίου να επισκεφτούν και να γιορτάσουν με τους συντοπίτες τους. Και αυτό, όπως έχει αναφερθεί στην αρχή του κειμένου, επιβεβαιώνεται και από την αντίδραση των ντόπιων τη χρονιά που δεν πραγματοποιήθηκε. Συνήθως η πρώτη εβδομάδα του Ιουλίου φιλοξενεί για μια δεκαετία τη γιορτή «Μελιτζάζ».²⁹

Κατά δεύτερο λόγο, ο εορτασμός της «Τσακόνικης μελιτζάνας» διοργανώνεται από το συνεταιρισμό των ντόπιων παραγωγών και υπό την αιγίδα του δήμου και της περιφέρειας. Αναφέρεται σε μια και μόνο θεματική σε σχέση με τον τόπο και το προϊόν του και επαναλαμβάνεται κάθε χρονιά, τηρώντας την ίδια εθιμοτυπία με τη συμμετοχή όλων των παρευρισκομένων στη χορευτική

²⁵ Με τον όρο «πολιτισμική επίτευξη» εννοούμε το «συνολικό γεγονός, όπου τελεστές και κοινό αλληλεπιδρούν, καταργώντας έτσι τη διάκριση ανάμεσα σε τελεστές και παθητικούς θεατές. Τα υποκείμενα είναι ενεργά εμπλεκόμενα στο κοινωνικό και ιστορικό γίνεσθαι, οριζόμενα ως αναστοχαστικοί δρώντες, με προθέσεις και με δυνατότητα ανάδυσης “πρωτότυπων” αφηγήσεων και ερμηνειών» (βλ. εκτενέστερα Ζωγράφου & Φιλίππου, 2011: 11).

²⁶ Για την ενίσχυση της επισκεψιμότητας, η τοπική αυτοδιοίκηση ανέδειξε από πολύ νωρίς το ιδιαίτερο Πάσχα στο Λεωνίδιο με τα χαρακτηριστικά αερόστατα (βλ. σχετικά Πατεράκη & Χειλαρη, 2016). Και από το 2016 ξεκίνησε το διεθνές αναρριχητικό φεστιβάλ στον κοκκινόβραχο του Λεωνιδίου με συμμετοχές ορειβατών από όλο τον κόσμο.

²⁷ Βλ. σχετικά στο <http://datsigounis.blogspot.gr/> (Προσπελάστηκε στις 21-2-2017).

²⁸ Για τον τουρισμό ως κινητήρια δύναμη δημιουργίας πολιτισμικών φαινομένων, όπως οι «γιορτές» που σχετίζονται με γεωργικά προϊόντα, βλ. Βαρβούνης, 2013.

²⁹ Δέκα χρόνια μετά την αναγνώριση της μελιτζάνας ως Π.Ο.Π. ξεκίνησε μια γιορτή γευσιγνωσίας για την προβολή των τοπικών προϊόντων και της μεσογειακής κουζίνας στο Λεωνίδιο που γινόταν τον Μάιο με τη σύμπραξη του δήμου και της Αναπτυξιακής Πάρνων Α.Ε. Αυτή η γιορτή μετεξελίχθηκε στο διεθνικό φεστιβάλ «Μελιτζάζ».

διαδικασία. Αντίθετα, το φεστιβάλ «Μελιτζάζ» είναι μια πολυεθνική συνένωση πολιτισμών, όπου καλλιτέχνες και *chef* μεταφέρουν την ατμόσφαιρα των τόπων τους σε μια γιορτή με μουσική, χορό, πολιτισμό και γεύσεις. Λαμβάνουν χώρα διάφορες εκδηλώσεις στα σοκάκια και τις πλατείες του Λεωνιδίου, όπου μουσικές και χοροί από διάφορους τόπους μπλέκονται με μυρωδιές και γεύσεις από την τοπική αλλά και τη διεθνή γαστρονομία. Ο κόσμος έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει ταινίες και συναυλίες, να απολαύσει εκθέσεις, να ακούσει μουσικές – *jazz*, *swing*, παραδοσιακά, *tarantella*, έντεχνο, λαϊκά, *funk*, *soul* – και να χορέψει στις πλατείες και τους δρόμους του Λεωνιδίου, καθώς «συναυλιακές σκηνές δρόμου στήνονται σε όλη την πόλη ενώ οι δρόμοι μετατρέπονται σε *open air bar* και το *street food* αποκτά άλλη διάσταση».³⁰

Εν κατακλείδι, στη «Γιορτή Τσακωνικής Μελιτζάνας», παράλληλα με την έκθεση και προβολή του προϊόντος, προβάλλεται και η άυλη πολιτισμική κληρονομιά του τόπου μέσα από την τελεστική και γλεντική διαδικασία, όπου προεξάρχει ο Τσακωνικός χορός ως δείκτης ενσαρκωμένης ιστορικότητας. Τα ορατά και αθέατα παραδεδωμένα της υλικής και άυλης κληρονομιάς στη γιορτή της «Τσακωνικής μελιτζάνας» συνοφαινόνται, προβάλλοντας τα πλεονεκτήματα του τόπου, καλώντας για μέθεξη στις παραδεδωμένες αξίες του τοπικού πολιτισμού. Έτσι, αν και οι δυο εορτασμοί εμφανίζουν έναν εξωστρεφή και υπερτοπικό χαρακτήρα, κινούνται κατ' ουσίαν σε παράλληλες γραμμές διάδρασης, προτάσσοντας τη σύγχρονη εμπειρία των δρώντων υποκειμένων τους.

Βιβλιογραφία

- Αλεξάκης, Ε. (2001). Άνθρωποι, φίδια και χορός. Επαφή των πολιτισμών στο Πωγώνι της Ηπείρου. Στο *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Μελωδία-Λόγος-Κίνηση*. Σέρρες, σσ. 81-106.
- Αλεξάκης, Ε. (2004). Ο ταύρος και το περπάτημα του φιδιού. Πρακτικές και συμβολισμοί του οργώματος στη σύγχρονη Ελλάδα. *Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης «Η Γη-Μήτρα ζωής και Δημιουργίας»*. Αθήνα: Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, σσ. 35-48.
- Appadurai, A. (1986). *The Social Life of Things*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Βαγενάς, Θ. (1969). Το όνομα της πόλεως του «Λεωνιδίου» και ο Άγιος Λεωνίδης (16 Απριλίου). *Χρονικά των Τσακωνών*, Γ', 33-40.
- Βαγενάς, Θ. (1971). *Ιστορικά Τσακωνιάς και Λεωνιδίου*. Αθήνα.
- Βαρβούνης, Μ. (2013). *Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός και τουρισμός*. Αθήνα: Πεδίο.
- Βέης, Ν. (1961). Οι Τσακωνές και η Τσακωνική Διάλεκτος. *Χρονικά των Τσακωνών*, Β, 7-11
- Bouchenaki, M. (2003). The Interdependency of the Tangible and Intangible cultural Heritage. *14th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Place, memory, meaning: preserving intangible values in monuments and sites', 27 – 31 Oct 2003, Victoria Falls, Zimbabwe*. [Conference or Workshop Item]. Διαθέσιμο στο <https://pdfs.semanticscholar.org/baa9/83afa9412875f7732ac1652d4834b5ea854a.pdf> και http://openarchive.icomos.org/468/1/2_-_Allocution_Bouchenaki.pdf [Προσπελάστηκε στις 20/3/2017].

³⁰ www.melitzazz.gr/ (Προσπελάστηκε στις 6-6-2017).

- Burr, A. (1993). "The freedom of the slaves to walk the streets": Celebration, spontaneity and revelry versus logistics at the Notting Hill Carnival. Στο D. Pickard and M. Robinson (επιμ.) *Festivals, tourism and social change: Remaking worlds*. Κλέβεντον: Channel View Publications, σσ. 84-98.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (World Heritage Convention- 1972).
- Cowan, J. (1998). *Η πολιτική του σώματος, Χορός και κοινωνικότητα στη βόρεια Ελλάδα*. Ε. Παπαγαρουφάλη (επιμ.). Κ. Κουρεμένος (μετ.). Αθήνα : Αλεξάνδρεια.
- Δέφνερ, Μ. (1881). *Τσακόνικη Γραμματική*. Αθήνα
- Δέφνερ, Μ. (1923). *Λεξικόν της Τσακόνικης Διαλέκτου*. Αθήνα.
- Δικαίος, Α. 2010. *Τσακωνες. Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας*. Ρίζες Ελλήνων 12. Αθήνα: Πήγασος Εκδοτική Α.Ε.
- Falassi, A. (1987). Festival: Definition and morphology. Στο A. Falassi (επιμ.), *Time out of time*. Αλμπουκέρκη, Νέο Μεξικό: University of New Mexico Press, σσ. 1-10.
- Geertz, C. (2003). *Η ερμηνεία των πολιτισμών*. Θ. Παραδέλλης (επιμ. & μετ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ζαρβάνος, Μ. (1881). *Ιστοριογραφική περιγραφή της Επαρχίας Κυνουρίας*. Κων/πολη
- Ζωγράφου, Μ. (2003). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση*. Αθήνα: Artwork.
- Ζωγράφου, Μ. (2006). Επινοήσεις και παραγνωρίσεις στην κατασκευή της ελληνικής χορευτικής ταυτότητας. *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Χορός και πολιτισμικές ταυτότητες στα Βαλκάνια*. Σέρρες, σσ. 155-167.
- Ζωγράφου, Μ. & Φιλίππου, Φ. (2011). Σημείωμα των επιμελητών. Στο Schechner, R. 2011, *Θεωρία της επιτέλεσης*. Μ. Ζωγράφου & Φ. Φιλίππου (επιμ.). Αθήνα: Τελέθριον, σσ. 9-12.
- Harrison, R. (2010). What is Heritage? Στο R. Harrison (επιμ.) *Understanding the politics of heritage*. Μάντσεστερ: Manchester University Press, σσ. 5-42.
- Harrison, R. (2010). Heritage as Social Action. In S. West (επιμ.) *Understanding heritage in practice*. Μάντσεστερ: Manchester University Press. pp. 240-276.
- Hilari, A. & Zografou, M. (2016). Dance and embodied memory in a small town of Kynouria: St Nikolas' Snake and "Tsakonikos" Dance. *Papers in Ethnology and Anthropology*, 27 (16), 7-19.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (Venice Charter-1964).
- Κάβουρας, Π. (2010). *Φολκλόρ και παράδοση. Ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*. Αθήνα: Νήσος
- Καραμανές, Ε. (2016). Τοπικά παραδοσιακά προϊόντα και ανάπτυξη: οικολογία, τοπικά συστήματα, τοπικότητες. Στο *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, τ. 33-34, 59-81.
- Καράς, Σ. (1996). «Τα τσακόνικα τραγούδια και ο τσακόνικος χορός. *Χρονικά των Τσακόνων*, ΙΒ', 11-23.
- Κόνσολα, Ν. (2006). Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση.
- Κόνσολα, Ντ. & Καραχάλης, Ν. (2010). *Πολιτιστική Δράση και Τοπική Ανάπτυξη: Τα φεστιβάλ στις ελληνικές πόλεις της περιφέρειας*. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/2039582/Κόνσολα_Ντ._Καραχάλης_Ν._2010_Πολιτιστική_Δράση_και_Τοπική_Ανάπτυξη_Τα_φεστιβάλ_στ... [Προσπελάστηκε στις 8/6/2017].
- Κόνσολα, Ν. (2013). «Στρατηγικό σχέδιο πολιτιστικού τουρισμού για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου». Στο Πρακτικά 11ου Συνεδρίου του Ελληνικού Τμήματος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/38140200/ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ_ΣΧΕΔΙΟ_ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ_ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ_ΓΙΑ_ΤΗΝ_ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ_ΝΟΤΙΟΥ_ΑΙΓΑΙΟΥ [Προσπελάστηκε στις 8-6-2017].
- Kopytoff, I. (1986). The Cultural Biography of Things: Commoditization as a Process. Στο A. Appadurai (επιμ.), *The Social of Things*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Kringelbach, H. N. (2013). The Politics of Neo- Traditional Performance. Στο H. Neveu Kringelbach (επιμ.), *Dance Circles. Movement, Morality and Self- Fashioning in Urban Senegal*. Νέα Υόρκη, Οξφόρδη: Berghahn, σσ. 121-146.
- Κωστάκης, Θ. (1959). «Τα Τσακόνικα. Η επιβίωση της αρχαίας Λακωνικής». *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, 3, 97-101.

- Κωστάκης, Θ. (1961). Δωρικοί αντίλαλοι στην Κυνουρία. Η Τσακωνιά και τα Τσακόνικα. *Χρονικά των Τσακόνων*, Β', 49-51.
- Κωστάκης, Θ. (1986-1987). *Λεξικό της Τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Λεκκός, Μ. (1920). *Περί Τσακόνων και της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Παπαπαύλου και Σία.
- Manning, F. (1983). *The celebration of society: Perspectives on contemporary cultural performance*. Μπόουλινγκ Γκριν: Bowling Green University Popular Press.
- Μάργαρη, Ζ. (2016). «Λαϊκός πολιτισμός και μετανεωτερικότητα: Η περίπτωση του Διεθνούς φεστιβάλ Μελιτζιάς». *Πρακτικά 8ου Τσακωνικού Συνεδρίου, Χρονικά των Τσακόνων*, ΚΓ', 2, 41-58.
- Μερακλής, Μ. (2004). *Ελληνική Λαογραφία, -Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μοίρα, Π. (2004). «Η ανάπτυξη της περιφέρειας μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής ταυτότητας της υπαίθρου- Ο αγροτουρισμός». *Πρακτικά 2ου Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Διευρυμένη Ευρώπη και Περιφερειακές Ανισότητες»*. Πρέβεζα: ΤΕΙ Ηπείρου/ Τμήμα Λογιστικής, σσ. 260-270.
- Μπάδα, Κ. (1996). Η παράδοση στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της εθνικής και τοπικής ταυτότητας. Η περίπτωση της φουστανέλας». *Εθνολογία*, 4, 127-150.
- Μπάδα, Κ. (2011). Πολιτισμική κληρονομιά, προστασία και προτάσεις αξιοποίησης (πολιτιστικός τουρισμός). *Νέα Εποχή* (Εφημερίδα του Αγρινίου στο Διαδίκτυο) [Διαθέσιμο στο <https://www.epoxi.gr/scriptum49.htm>].
- Μπαζιάνας, Ν. (1993). «Τα αρχαία ποιητικά μέτρα και οι ρυθμοί της δημοτικής μουσικής». *Όψεις του Χορού*. Αθήνα: Θέατρο Δ. Στράτου, σσ. 87-105.
- Ντίκεϋ, Β. & Τροχάνης Κ. (2010). Προϊόντα Λεωνιδίου. Στο *Δήμος Λεωνιδίου. Οδηγός στην Τσακωνιά*. Δήμος Λεωνιδίου, σσ. 110-113.
- Οικονόμου, Α. (2014). Διατροφή και κατοίκηση. Στο Ε. Αυδίκος (επιμ.), *Ελληνική Λαϊκή Παράδοση. Από το παρελθόν στο Μέλλον* Αθήνα: Αλέξανδρος, 57-69.
- Οικονόμου, Θ. (1870). *Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Σ. (1994). Υλικός Πολιτισμός. *Εθνολογία*, 3, 215-227.
- Πατεράκη, Μ. (2014). *Πολιτισμική Εγγύτητα & Κινηματογραφικός χορός: Μία ανθρωπολογική ανάλυση του κινηματογραφικού χορού με τους 'θεατές' στον Κορυθαλλό Αττικής*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Σχολή Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού. Κατεύθυνση Λαογραφία-Ανθρωπολογία του Χορού. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Πατεράκη, Μ. & Χείλαρη, Α. (2016). Διεκδικώντας ένα καλύτερο μέλλον: Σχέδιο πρότασης για μια δημιουργική ενασχόληση με σημαντικά πολιτισμικά τεχνουργήματα όπως είναι τα Αερόστατα και ο Τσακωνικός χορός στο Λεωνίδιο Κυνουρίας. *Πρακτικά Η' Τσακωνικού Συνεδρίου, Χρονικά των Τσακόνων*, ΚΓ, 2, 59-70.
- Picard, D. & Robinson, W. P. (2006). Remaking worlds: Festivals, tourism and change. Στο D. Picard & W. P. Robinson (επιμ.), *Festivals, tourism and social change: Remaking worlds*. Clevedon: Channel View Publications, σσ. 1-31.
- Πετάκος, Χ. (2003). *Τσακωνιά*. Αθήνα.
- Πολυμέρου - Καμηλάκη, Α. (2000). *Ελληνικά Επώνυμα Τοπικά Προϊόντα*. Αθήνα: Ο.Π.Ε. (Ελληνικός Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών).
- Ρωμαίος, Κ.Α. (1955). Πρασιαί ή Βρασιαί της Κυνουρίας. *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, 30, 94-99.
- Ρωμαίος, Κ.Α. (1974). Πρασιαί ή Βρασιαί της Κυνουρίας. *Χρονικά των Τσακόνων*, Δ', 7-13
- Schechner, R. (2011). *Θεωρία της επιτέλεσης*. Μ. Ζωγράφου & Φ. Φιλίππου (επιμ.). Ν. Κουβαράκου (μετ.). Αθήνα: Τελέθριον.
- Σκιαδά, Β. (1992). Πολιτισμική αλλαγή και υλικός πολιτισμός. Η κοινωνική ιστορία της «κολαΐνας» στην Όλυμπο Καρπάθου. *Εθνολογία*, 1, 85-116.
- Στράτου, Δ. (1979). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Συρακούλη, Β. (2010). Σύγχρονα φεστιβάλ φολκλόρ. Οι παραδοσιακές μουσικές επί σκηνής. Στο Π. Κάβουρας (επιμ.), *Φολκλόρ και Παράδοση. Ζητήματα ανα-παράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*. Αθήνα: Νήσος, σσ. 171-183.

- Χείλαρη, Α. (2009). *Τοπική και εθνική ταυτότητα σε κίνηση: Το παράδειγμα του Τσακωνικού χορού στο Λεωνίδιο Αρκαδίας*. Μεταπτυχιακή διατριβή, Σχολή Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού. Κατεύθυνση Λαογραφία – Ανθρωπολογία του Χορού. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Χείλαρη, Α. (2014). Χορός και εθνική ταυτότητα: Το παράδειγμα της ένταξης του Τσακωνικού χορού στα σχολικά αναλυτικά προγράμματα. Στο Ε. Αυδίκος & Β. Κοζιού (επιμ.), *Πρακτικά του 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: «Λαϊκός πολιτισμός και Εκπαίδευση»*. Καρδίτσα: Κέντρο Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Ο Απόλλων» Καρδίτσας και Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, σσ. 263-276.
- Χείλαρη, Α. (2015). Όταν ο χορός χάνει τα τραγούδια του και τα τραγούδια το χορό τους. η περίπτωση του Τσακωνικού χορού. Στο Ε. Αυδίκος & Β. Κοζιού (επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα “Δημοτικό τραγούδι και Ιστορία”*. Καρδίτσα: Κέντρο Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Ο Απόλλων» Καρδίτσας και Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, σσ. 245-251.
- Ψαρρού, Μ. (2016). *Η τοπική αυτοδιοίκηση ως φορέας προβολής του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού μέσω της διοργάνωσης πολιτιστικών φεστιβάλ*. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού.
- Ψαρρού, Μ. (2012). *Φεστιβάλ: Ζητήματα Διοργάνωσης, Χρήσεις και Προεκτάσεις για την Τοπική Αυτοδιοίκηση*. Διαθέσιμο στο https://www.festival.culture.gr/wp-content/uploads/2012/.../topikh_autodioikhsh_kai_festival1.doc. Προσπελάστηκε στις 9-2-2017

Διαδικτυακές πηγές

- www.agrotypos.gr/mobile.asp?mod=articles&id=59153
www.arcadiaportal.gr/news/«giortes-ellinikis-gis»-se-tegea-kai-leonidio
www.agronews.gr/ekdiloseis/ekdilosi/147136/giorti-tsakonikis-melitzanas-sto-leonidio/
www.agronews.gr/diatrofi.../giorti-tsakonikis-melitzanas-ton-augousto-sto-leonidio/
www.argospress.blogspot.com/2016/
www.ayla.culture.gr/?p=426&lang=gr
www.dailymotion.com/.../xelb82_γιορτή-τσακωνικής-μελιτζάνας
www.eleftherostypos.gr/.../28161-giorth-ths-tsakwnikhs-melitzanas-sthn-plaka-lewnid
www.ethnos.gr/koinonia/arthro/giorti_tsakonikis_melitzanas-64454197
www.leonidio.gr/leonidio/?p=111
www.leonidion.gr > ... > Γιορτή μελιτζάνας > Εκδηλώσεις > Επικαιρότητα > Λεωνίδιο
www.leonidiocoop.gr/products/tsakoniki-melitzana/
www.leonidion.gr > ... > Γνώμες > Επικαιρότητα > Λεωνίδιο > Τσιγκούνης
www.leonidio.gr/leonidio/?cat=23
www.melitzazz.gr/
www.musicportal.gr > ... > ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ
www.notiakynouria.gov.gr/anakoinoseis/15η-γιορτή-τσακωνικής-μελιτζάνας/
www.newsit.gr/topikes-eidhseis/Giorti-tsakonikis-melitzanas-stin...Leonidioy/642851
www.paseges.gr/el/news/Giorth-tsakwnikhs-melitzanas-sto-Lewnidio
www.paseges.gr/el/.../Xekinh-san-oi-Giortes-Ellhnikhs-Ghs-apo-thn-Nea-Mhhaniwna
<https://peloponnese.events/event/giorti-melitzanas-sto-leonidio/2016-08-27/>
www.pelopexpo.com/products_el/tsakonian_aubergines
<https://simadiatouaigaiou.wordpress.com/2008/07/09/51/>
www.unesco.org/culture/ich/en
<http://unesco-hellas.org/politismos/ayli-politistiki-klironomia>
www2.aua.gr/el/news.../4i-epistimoniki-synantisi-gia-tis-topikes-kai-gigeneis-poikilies
<https://www.youtube.com/watch?v=3qWvht0Vjq0> <https://www.youtube.com/watch?v=MDZISxNCcPI>
<https://www.youtube.com/watch?v=956tBU9IDyM>
<https://www.youtube.com/watch?v=EkyIEh10110>
<https://www.youtube.com/watch?v=V0ZZMwM5Ygc>

Σύντομο Βιογραφικό

Η **Αναστασία Χειλάρη** είναι Υποψήφια Διδάκτορας της Σχολής Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Ε.Κ.Π.Α.) στο γνωστικό αντικείμενο της Λαογραφίας- Ανθρωπολογίας του Χορού, με μεταπτυχιακό δίπλωμα στο ίδιο αντικείμενο. Εργάζεται ως Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής στη Β/θμια Εκπαίδευση. Ήταν για πολλά χρόνια υπεύθυνη διδασκαλίας των χορευτικών τμημάτων του Πνευματικού Κέντρου Λεωνίδου και του Συλλόγου «Λεωνίδιο» στον Πειραιά με συμμετοχή σε πολλές χορευτικές συναντήσεις. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και έχει δημοσιεύσει ερευνητικές εργασίες σε συλλογικούς τόμους και επιστημονικά περιοδικά σχετικά με τον Τσακωνικό χορό και τη διαδικασία εθνικοποίησης του.

Η **Μάγδα Ζωγράφου** είναι πτυχιούχος ΤΕΦΑΑ του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του τμήματος Αρχαιολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Από το 1991-2013 δίδαξε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα σχετικά με το αντικείμενο του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού στο ΤΕΦΑΑ του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ως καθηγήτρια στο γνωστικό αντικείμενο του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού- Εθνοχορολογίας του παραπάνω τμήματος, διετέλεσε και μέλος της συντονιστικής επιτροπής του μεταπτυχιακού προγράμματος. Επίσης, ήταν συντονίστρια και διδάσκουσα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στη Θεματική Ενότητα, *Ελληνικός Πολιτισμός: Τέχνες II / Επισκόπηση Ελληνικής Μουσικής και Χορού*, κατά το χρονικό διάστημα 2001-2013. Έχει πραγματοποιήσει επιτόπιες εθνογραφικές έρευνες στην Ελλάδα και έχει συμμετάσχει ως υπεύθυνη εργαστηρίου στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος. Έχει δημοσιεύσει άρθρα σχετικά με το αντικείμενο του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά αυτοδύναμα και σε συνεργασία με άλλους συγγραφείς καθώς και σε συλλογικούς τόμους. Επίσης, έχει συμμετάσχει σε συμπόσια και συνέδρια με ανακοινώσεις που αφορούν στην ελληνική χορευτική παράδοση και έχουν δημοσιευτεί σε αντίστοιχα πρακτικά. Έχει συγγράψει βιβλίο με τίτλο: *Ο χορός στην Ελληνική Παράδοση (Art Work β' έκδοση)*. Έχει μεταφράσει και επιμεληθεί το σύγγραμμα της Α.Ρ. Royce, *The Anthropology of Dance* (εκδ. νήσος) και έχει επίσης επιμεληθεί σε συνεργασία και με άλλον συγγραφέα την ελληνική μετάφραση του βιβλίου του R. Schechner, *The Theory of Performance* (Εκδ. ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ). Είναι επίσης μέλος επιστημονικών εταιρειών και συλλόγων.

Short CV

Anastasia Hilari is a PhD candidate in Ethnography-Anthropology of Dance at the Dept. of Physical Education of the University of Athens. She has been working as a teacher in a secondary public school since 1988 and has been in charge of several traditional dancing events in Greece for many consecutive years, with emphasis on the local tradition of the Tsakonians. She has published articles referring to “Tsakonikos” dance and to the nationalization’s procedure, in which this dance was incorporated.

Magda Zografou was Professor on traditional dance at the Dept. of Physical Education of the University of Athens. Responsible for courses in History of Greek Dance, Ethnochoreology and topics concerning on Greek traditional dances from folklore and anthropological point of view on graduate and postgraduate level. She was member of the postgraduate programme committee at the Dept. of Phys. Education of the University of Athens and also coordinator in “Arts II” Greek music-dance courses at the Greek Open University. Research activities have been mainly on traditional dance in Greece. Her field trips have been made on cultural groups in Greece, mainly on Asia Minor refugees. Her research interests are in Folkloristics, anthropology of dance and Greek dance history and she is author of many articles published in Greek and International Journals (i.e. *Yearbook for Traditional Music, JMS, Dance Chronicle*), books and proceedings, focused mainly on dance and identity, dance and politics. Her publications include also a monograph for the Greek dance (The Dance in Greek Folk Tradition) and the translation in Greek language Royce’s book *The Anthropology of Dance* as well as R. Schechner’s book *A Theory of Performance*. She is a member of Greek and international committees and a reviewer in Greek and International journals.